

דת ומדינה בעידן החילוניות

מרכז: פרופ' יצחק ויסמן – החוג ללימודי המזרח"ת

מבוא קצר על הקורס:

יחסי דת ומדינה הן אחת מבעיות היסוד של העידן המודרני. הדוקטרינה הליברלית החילונית שהתפתחה בעידן הנאורות האירופית במאה ה-18 דוגלת בהפרדת הדת מן המדינה וממקמת את הדת בתחום הפרט. כנגדה, התחייה הדתית שהולכת ומתחזקת מאז שלהי המאה ה-20 ברבים מאזורי העולם קוראת להשיב את הדת לזירה הציבורית ולהקים את המדינה על בסיס הדת. שאלת המפתח שביסוד המחלוקת היא מיהו הריבון: האל, ואנשי הדת המעבירים ומפרשים את מסריו, או העם באמצעות נציגיו הנבחרים (יותר או פחות). המאבק בין הליברלים ושומרי אמוני הדת גלש לא אחת מדיון עקרוני לכפייה ולטרור בשם האלוהים ובשם והחרות. הקורס המוצע לפניכם יציג את היחסים המורכבים שבין הדת והמדינה באופן היסטורי, אינטרדיסציפלינרי ומשווה. הוא משלב פילוסופיה פוליטית, מדע הדתות וחקרי מקרה המתמקדים בשלוש הדתות האברהמיות - היהדות, הנצרות והאסלאם - וכנקודת השוואה חיצונית – ההינדואיזם.

שמות המרצים:

פרופ' יצחק ויסמן, ד"ר עופר פרצ'ב, ד"ר משה לביא, ד"ר ערן שלן, ד"ר ארנית שני.

המטרות:

לעמוד על משמעויותיו השונות של מושג החילוניות ומקומו בתהליך המודרניזציה. לבחון את שורשיו של המתח בין הדת והמדינה בעידן המודרני החילוני. לנתח את טיפוסים המדינה השונים מבחינת היחס שלהם לדת. להכיר את גילוייה השונים של התחייה הדתית בישראל, במזרח"ת, בארה"ב ובהודו. לנתח במבט משווה את השיח והמעש של יחסי הדת והמדינה במדינות/אזורים השונים.

מבנה הקורס:

הקורס בן 12 הרצאות יפתח בבחינת האתגר שהציבו התורות הפוליטיות של תקופת הנאורות לדת במאה ה-18 (רוסו, הרדר, קנט וכו'), ובתיאוריות של תופעת החילון. ארבעת החלקים הבאים בקורס יוקדשו לדתות ספציפיות במדינותיהם: היהדות בישראל, האסלאם במזרח התיכון, הנצרות בארצות-הברית, וההינדואיזם בהודו. לגבי כל דת נדון במסד הרעיוני והחוקתי של יחסי הדת והמדינה, במקומו של המסד הדתי במדינה ובתנועות "פונדמנטליסטיות" השואפות ליצור אלטרנטיבה לאתגר המודרני-חילוני:

ההתנחלות המשיחית במדינת ישראל, האחים המוסלמים במזה"ת, האוונגליזם האמריקאי ומפלגת העם
ההינדית בהודו.

הדרישות:

צפייה בהרצאות הקורס ובסרטים הנלווים.
קריאת החומר הביבליוגרפי לכל שיעור ופתירת המטלות הנלוות.
השתתפות במפגש עם אנשי דת ומדינה מחוץ לאקדמיה.
עמידה בבחינה המסכמת.

מבנה הציון:

מטלות: 20%
בחינה מסכמת: 80%
נוכחות במפגש (בונוס): 5%

חלק א: היבטים תיאורטיים ביחסי דת ומדינה: ד"ר עופר פרצ'ב

הרצאה מס' 1: שורשים היסטוריים ופילוסופיים

קריאת חובה:

אלן ווד (2005), *עמנואל קאנט* (תל אביב: רסלינג), ע"ע 197-215.

הרחבה:

Immanuel Kant (2001), *Critique of Practical Reason* (Cambridge: Cambridge
University Press), pp. 123-133

הרצאה מס' 2: המדינה החילונית והטרנספורמציה של הרעיון האלוהי

קריאת חובה:

שלמה אבינרי (1975), *תורת המדינה של הגל* (תל אביב: הקיבוץ המאוחד), ע"ע 75-100.

הרחבה:

אברהם יסעור (1975), *משנתו המדינית של הגל* (תל אביב: הקיבוץ המאוחד), ע"ע 9-39.

הרצאה מס' 3: המדינה החילונית, היסוד המעמדי והכוח הפסטוראלי

קריאת חובה:

Michel Foucault (1997), "Subject and Power," in idem, *Power*, ed. James Paubion (New York: New Press), pp. 326-340.

הרחבה:

Michel Foucault (2007), *Security, Territory, Population: Lectures Given at the College de France, 1977-78*, ed. Michel Senellart (Basingstoke: Palgrave Macmillan), pp. 333-365.

חלק ב': ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית: ד"ר משה לביא

הרצאה מס' 4: יהדות ודת ומדינה – רקע ומבוא

קריאת חובה:

"חוק, סיפור ופרשנות: כיצד לקרוא בדברי חז"ל?" בתוך, מיכאל וולצר ואחרים (עורכים), *המסורת הפוליטית היהודית* (ירושלים תשס"ז), כרך א: סמכות, ע"ע טז-כה; כו-לז.

הרחבה:

גרשון ויילר, *תאוקרטיה יהודית* (תל-אביב, 1976), ע"ע 160-219.

תיאודור הרצל, *מדינת היהודים: ניסיון לפתרון מודרני של שאלת היהודים* (ירושלים, 1996).

הרצאה מס' 5: העת החדשה, הופעת הציונות, והשלכותיה על נושא דת ומדינה

קריאת חובה:

דוד אוחנה, *משיחיות וממלכתיות: בן-גוריון והאינטלקטואלים: בין חזון מדיני לתאולוגיה פוליטית* (אוניברסיטת בן גוריון בנגב, המרכז למורשת בן גוריון 2003), ע"ע 1-18.

בנימין נויברגר, "היבטים חוקתיים של יחסי דת ומדינה," בתוך: שולמית וולקוב ואחרים (עורכים), *זמן יהודי חדש: תרבות יהודית בעידן חילוני - מבט אנציקלופדי*. כרך ד': יהודים ולא-יהודים בזמן החדש (ירושלים, 2007), ע"ע 423-430.

הרחבה:

מנחם פרידמן, "ואלה תולדות הסטטוס קוו: דת ומדינה בישראל", בתוך: ורדה פילובסקי (עורכת), *המעבר משוב למדינה 1947 - 1949: רציפות ותמורות* (חיפה, תשנ"א), ע"ע 47-65.

הרצאה מס' 6: תגובות דתיות לציונות ולמדינת ישראל

קריאת חובה:

אביעזר רביצקי, *הקץ המגולה ומדינת היהודים: משיחיות, ציונות ורדיקליזם דתי בישראל* (תל-אביב, 1994), ע"ע 23-59.

להרחבה:

קימי קפלן, *בסוד השיח החרדי* (ירושלים, תשס"ז), ע"ע 245-261.
בתיה זיבצנר ודוד להמן, *ש"ס כאתגר: יצירת יהדות ישראלית חדשה* (תל-אביב, 2010), ע"ע 175-204.

חלק ג': אסלאם ומדינה במזרח התיכון: פרופ' יצחק ויסמן

הרצאה מס' 7: התורה הפוליטית של האסלאם

קריאת חובה:

Ira M. Lapidus, "The Separation of State and Religion in the Development of Early Islamic Society," *International Journal of Middle East Studies* 6 (1975), pp. 363-385.

הרחבה:

נמרוד הורביץ, "מחנה וסוגיית דת ומדינה בתקופה העבאסית המוקדמת," *המזרח החדש* 42 (2001/תשס"א), ע"ע 17-24.

הרצאה מס' 8: מדינת הלאום והאסלאם במזרח-התיכון המודרני

קריאת חובה:

Malika Zeghal, "Religion and Politics in Egypt: The Ulema of al-Azhar, Radical Islam, and the State (1952–94)." *International Journal of Middle East Studies* (August 1999), pp. 371-399.

הרחבה:

סם קפלן, "ושוב 'דין-ו דולת'?" הפוליטיקה של החילוניות הצבאית והמיליטריזם הדתי בתורכיה לאחר הפיכת 1980, " ג'מאעה 5 (1999), ע"ע 46-72.

קידר, מרדכי, "אלאזהר - המוסד, האוניברסיטה והאסלאם בעידן מובארק," בתוך יעקב עירם, יהודה פרידלנדר ושמעון אוהיון (ע.), *ייעודה של אוניברסיטה דתית* (רמת גן, 2013), ע"ע 141-155.

הרצאה מס' 9: חזון המדינה האסלאמית

קריאת חובה:

Sami Zubaida, "Is Iran and Islamic State?" in Joel Beinin and Joe Stork (eds.), *Political Islam: Essays from Middle East Report* (Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1997), pp. 103-119.

הרחבה:

מוחמד אל עטאונה, "שריעה ופוליטיקה בערב הסעודית: סיאסה שרעיה כמכניזם לייצוב השלטון והחברה," ג'מאעה 8 (2001), ע"ע 54-83.

חלק ד': חילוניות ופונדמנטליזם נוצרי בארצות-הברית: פרופ' ערן שלו

הרצאה מס' 10: מתיאוקרטיה פוריטנית לחוקה "חילונית"

קריאת חובה:

ארנון גוטפלד, *ממושבות למלחמת אזרחים: היסטוריה אמריקנית עד 1861* (האוניברסיטה המשודרת, 1986), ע"ע 20-72.

אייל נווה, *האמוס הליברלי בחברה האמריקנית* (האוניברסיטה המשודרת, 1997), ע"ע 1-60.

הרחבה:

Eran Shalev, "A Perfect Republic: The Mosaic Constitution in Revolutionary New England, 1775-1788," *New England Quarterly* 82 (2009), pp. 235-263.

הרצאה מס' 11: שורשי האוונגליזם האמריקאי ועלייתו של הפונדמנטליזם

קריאת חובה:

ארנון גוטפלד, *ממלחמת האזרחים למלחמה הקרה* (האוניברסיטה המשודרת, 1989), ע"ע 154-50.
אייל נווה, *האתוס הליברלי בחברה האמריקנית* (האוניברסיטה המשודרת, 1997), ע"ע 120-61.

הרחבה:

Conrad Cherry (ed.), *God's New Israel: Religious Interpretations of American Destiny* (Chapel Hill, 1998), pp. 1-21.

חלק ה': דמוקרטיה, חילוניות ולאומנות הינדואית בהודו: ד"ר ארנית שני

הרצאה מס' 12: כינון המדינה הדמוקרטית וההינדואיזם

קריאת חובה:

Eleanor Newbigin, *The Hindu Family and the Emergence of Modern India: Law, Citizenship and Community* (Cambridge, 2013), pp. 1-23.

Ornit Shani, "Conceptions of Citizenship in India and the 'Muslim Question,'" *Modern Asian Studies* 44 (January 2010), pp. 145-173.

הרחבה:

Gurpreet Mahajan, "Religion and the Indian Constitution. Questions of Separation and Equality", in Rajeev Bhargava(ed.), *Politics and Ethics of the Indian Constitution* (Delhi, 2008), pp. 297-328.

הרצאה מס' 13: עליית הלאומנות ההינדואית

קריאת חובה:

William Gould, *Religion and Conflict in Modern South Asia* (Cambridge, 2012), pp. 1-24.

Ornit Shani, 'The Politics of Communalism and Caste', in Isabelle Clark-Decès (ed.), *A Companion to the Anthropology of India*, Oxford: Wiley-Blackwell, 2011, pp. 297-312.

הרחבה:

Peter van der Veer, *Religious Nationalism: Hindus and Muslims in India* (Berkeley, 1994), pp. 1-20.